

KAKO UMIRE DOGMATIZAM

Zašto mi čitam tuđe priče, pesme i romane?
— Da izadjemo iz haosa.

I PARADOKS XX VEKA

Mnogima će gornje pitanje izgledati izlišno, a odgovor će se pričiniti do te mere opštevažeci, da će se pomisliti da u tom odgovoru i nema smisla.

Da li je neko pitanje izlišno, mislim da ne treba raspravljati, jer pitanja su nepotrebna samo onima koji sve znaju, tj. onima koji su sve već naučili. Ja ne želim da kažem da nema ljudi koji ne znaju sve. Ako oni imaju osećaj da znaju, oni tada sigurno i znaju sve ono što im je potrebno da bi dosta jeli, ukusno pili i mekanu se odevali. Medjutim, meni se čini da sve ono što čovek jednom nauči, makar bilo i ograničeno jednom praktičnom suvješću daljeg usavršavanja, treba i mora i može uvek iznova i opet da se nauči. Kada bi jednom mašinovodji rekli da treba uvek iznova da uči, da treba da zaboravlja ono što je naučio, ne bi li učio opet, desile bi se strašne stvari — jer ako bi on zaboravio kako se koči voz, projurivao bi kroz stanice i nasrtao na skretнице i kompozicije, iska kao iz šina i palio vagona. Prema tome, prvi zakon praktičnoga uma je — ne zaboravljati, čvrsto održavati memoriju, okamenjavati pravila. Dogmatizam, i to u najzdravijem smislu te reči fundamentalni je uslov praktičnog uma.

A umetnost, pa i literatura, a dabome i sve ono što se podrazumeva pod rečju kultura, tanka su opna na telu društva i predstavljaju manifestaciju nepraktičnog uma. Ova činjenica delovala je uzbuđujuće na pragmatiste koji su uvek izjednačavali praktično sa progresivnim. I kad čuju da je kultura plod nepraktičnog uma, oni užasnuto viču: nemoguće, kultura je progresivna, ona nije nazadna. Mala premisa se pritom uvek zaboravljala: progres ne izvire iz dogmatizma. Progres se ne ostvaruje u času kad se odlično usvoje pravila dosadašnjeg razvika. Progres nije u produžavanju prošlosti, slepom mehaničkom povinovanju osnovnim ritmovima iz prošlosti. Čak ni životinja, koja je od prirode osuđena da neke od principijelnih odluka donosi na osnovu instinkta, te sinteze čitave prošlosti vrste, nije uvek i svakog časa instinktivna, čak i ona nekupuš upotrebljava svoja sopstvena čula. No, ljudski dogmatik do te mere želi da se osloni na dosadašnju mudrost, na sintezu prošlosti, na čistu i totalnu sintezu prošlosti, na već utvrđeno načelo lepota, da odbija da nuži, neće da kuša, gadi se da liže, zabranjuje da se pipka, boli ga oko kad gleda i ako već mora da sluša, ide da sluša samo Hendla, Johana Sebastianjana, Hajdna, Cezara, Nerona i Harona.

Da li se iko protivio ovoj ideji o potrebi kritičkog primanja prošlih iskustava i njihovog proveravanja na sadašnjem iskustvu? Niko se ne protivio.

To je najčudnija stvar koju je dvadeseti vek donese: svaki čovek dvadesetog veka želi eksperiment, prezire prošlost, kudi je, u njoj ne nalazi ničeg vrednog, i, na prvi pogled bi se reklo, dogmatizam je apsolutno nemoguć u ovom našem veku. Jung ide tako daleko da tvrdi da je osnovna odlika modernog čoveka, njegov otpušni nasvid s prošlošću. Čudno nije to što je dogmatizam u dvadesetom veku nemoguć. To se moralo tako sve odigrati kako se odigralo. Dva svetska rata, milioni nasilno, nepravedno i prerano umoreniho stvoje u našoj neposrednoj vremenskoj blizini i predstavljaju prošlost, simbolički na sebe privlače svaku moguću predstavu o prošlom iskustvu, sve lepo iz prošlosti zasenjeno je grozotama ta dva rata, i zato je sasvim prirodno što je svaka privrženost

iskustvima prošlosti, dogmatizam, u celosti nemoguć. Čudna je jedna druga stvar: taj psihološki, filozofski i istorijski nemoguć dogmatizam baš se u ovom veku rascvetao do neslučenih razmera! Eto prve protivrečnosti dvadesetog stoleća.

Jedna istorijski nemoguća stvar postajala je u prvoj polovini XX veka sasvim moguća. Zašto? Kako?

PSIHOLOŠKI, DOGMATIZAM SE RAZBOLEO JOŠ U XIX VEKU

Lična svest radikalno se rascepila od društvene. Ono što je psihološki, na ličnom, pojedinačnom nivou postalo nemoguće, na opštedruštvenom, kulturnom nivou postalo je moguće.

Homo duplex razvio se u našem veku do savršenstva. Ličnost svojom psihom živi u istoriji, a to će reći da su njeni poziciji, stupci određeni konkretnim, čulnim i međjuljudskim odredbama i zahtevima. Na tom ličnom, istorijskom planu odigrano nam je razpad patrijarhalnih i grozni raspad patrijarhalnih ve odnosa među ljudima. Niko više u vođenju svoje porodice ili u sklapanju prijateljstava sa suludima ne može da zasnuje plodima odnos na osnovu autoriteta. Ponekad to odsustvo autoriteta na interpersonalnom nivou zazvuči krvomutno i zlokobno, ali činjenica je da u prostim psihološkim relacijama nema više dogmatizma, mnogo je ostavljeno logici istorijskog, konkretnog razvoja života. Elementi slučajnosti prošli su, svakodnevnicu, svaki pojedinac mora iznova da radi sam na savladavanju haosa, svaki pojedinac mora da stvara društvo! Strahota je veća no ikad, ali je zato i veća šansa čoveka da postigne veću ljudsku ostvarenost. Svaki čovek ima danas, otkako je ukinut patrijarhat, mogućnost da SE stvarima, sam stvori svoju ljudskost, svoju totalnost. Pogledajmo kada je dogmatizam došao u krizu — još u eposi patrijarhata.

Šta je epoha zamrznutog dogmatizma pružala čovekovoj ličnosti? Osvrnimo se na dogmatičko društvo iz prethodnog veka. Napori koje je jedan mladić morao da učini da postane društveno biće, bili su minimalni. Devotku je dobivao na tanjiru, čim ode u kolo. Zenu je sticao, hteo ili ne hteo, zahvaljujući tuđoj, nasledjenoj, dogmatičkoj socijalnosti — navodadžilukom, ugovaranjem i tradicionalnim pregovaranjem. Delo Bore Stankovića, Nečista krv, ima neprocenjiv ilustrativni značaj za osvetljavanje onih neposredno-istorijskih, lično-psiholoških odnosa u jednom društvu čiji se međjlični odnosi zasnivaju na prošlom nasledjenom iskustvu, tj. dogmatički su:

Mladić koji još nije ni stupio u društvo, dobio je ženu, postao domaćin, zreo čovek, a da sam svojom svešću nije ni mrđnuo da se ostvari. Taj čovek je objekt. On je prividno ostvaren. Šta radi jedan takav prividno ostvareni član ljudskog društva? On postaje snohač, stvara jednu društvenost povrh društvenosti; da bi se ostvario gradi ljubav preko svih granica koje društvo ljubavi dozvoljava, i tako celog veka lupa glavom o zid. Oni kritički koji se u delu B. Stankovića čuju, objašnjeni u svoje doba kao „žal za mladost“ ili „promašenost sudbine“, kriču su ljudi koji zahtevaju od društva da im dozvoli da i oni daju nekakav doprinos OSTVARIVANJU COVEKA, UDRUŠTVIJAVANJU INDIVIDUE. Ti Stankovičevi ljudi su, dakle, vesnici dvadesetog stoleća, vesnici jednog vremena u kome će čovek sve više želiti da SE ostvaruje, a ne da BUDE ostvarivan.

Kao što vidimo, dogmatizam je na lično-iskustvenom nivou čudo da se uništava još u patrijarhalnom društvu. Nije čudo što je taj Stankovičev proces danas definitivno stigao do svog vrhunca. Sigurno je jedno, da negde mora postojati tradicionalna linija čovekovog revoluta protiv dogmatizovane ljudskosti. I čitavu našu književnost prošlog veka treba podvrći analizi baš sa tog stanovišta, s namerom da se pronađe jedan kontinuitet od prvog zahteva jednog Prote Mateje da sam stvara svoju sudbinu, da sam sebe ostvaruje, do definitivne kreativne socijalnosti jednog građanina Jugoslavije danas. Zašto nam je važno da otkrijemo ovaj kontinuitet? — Da bi nam odlanulo u grudima. Da vidimo da zrelost današnjeg čoveka nije prenela i slučajna. Prenaglo su joj samo skinuti okovi. Ona je postojala, ali, kao što cemo to malo donije izneti, bila je gušena i sofistički sakrivanja i zatrpavana koje iz neznanja, koje iz nesposobnosti da se humanistički i psihološki misli.

PARADOKS DOGMATSKJE EGZOTICIZACIJE NAŠE KULTURE (JOŠ IZ XIX VEKA)

Ali, onaj na ličnom planu uništen dogmatizam, u kulturi je ostajao!

Naša književnost je naučila da posmatra čoveka kao biće INCORPORATED A. D. Posmatrala ga je decenijama kao crva inkorporiranog u šovenski entitet, u opštu matricu. A danas vidimo, javlja se slobodni čovek, živi, stvara svoje društvo, svoju asocijaciju slobodnih proizvođača, uči Marksa i nastavlja ga. Kako to da se odjednom pojavi tako zrelo stvorenje? Zar je moguće da je taj naš čovek kadrad usvaja ezoteričnu ideju humanizma? Ovo pitanje se prirodno mora postaviti jer je čitava naša kultura bila najčešće interpretirana kao jedna uglavnom egzotična tvorevina. I dandani, Evropa koju su naši nacionalistički krepli precij navikavali na nekakvu našu egzotičnost, prima našu književnost kao kolekciju bula i zumbula, drvana i šedrvana, kikanči i orijentalnih ornamenata, handžara i agresivnosti. Tako se jedna egzotična agresivnost javlja kao primarna odlika naše kulture. Mi smo srećni što nam je kultura bila nacionalna, ali kao da se od silne egzotičnosti nigde u njoj ni ne slutni nekakav svetli ezoterični, univerzalno ljudski sadržaj.

Ono što posmatranjem kulturnog nasledja najzad možemo zapaziti ovo je: elementi egzotičnog, agresivizma i nekakve PATNJE koja dobija mističke kvalitete, iako dominiraju našom kulturom u prošlosti, sekularni su. Naša kultura je uvek posedovala svoje ezoterične supstance, svoju univerzalnu humanističku žudnju. Taj čovek koji želi da ne bude objekt, koji hoće da SE ostvaruje, da gradi socijalnost, da kroti haos i da šiba razjedinjeno čovečanstvo, živi u našoj kulturi. A što se on ne vidi? Zatrjavali su ga Bizant i Rim, Otomanska imperija i Beč, Vostok i West, — čitavi konglomerati spoljnopolitičkih svetskih agresivizama infiltrirao se nasilno u našu kulturnu tradiciju, i deformisalo je. Imali veće sprdnje od one koja se s našim narodima desila 1848, kad u frontalnom okršaju protiv tiranije naši narodi idu da ratuju za tiranina? Ko ne bi pomislio da je čitava kultura tih naroda isključivo egzotična i nasadjena mučkim jajima primitivizma. Medjutim, šta se desilo? Istorija, koja se uvek ponaša logično i uvek neumitno vodi progresu, koja ima svoje zakone kosmičke evolucije, koja sve melje pod svojim zdravim nogama, ima trenutke nekontrolisanog spinovanja, ima svoje intervale igre. Taj fenomen slučajnosti i paradoksalnosti istorije nužno moramo istaći ako želimo da razumemo zašto egzotičnost nije primarna odlika naše kulture iako je kvantitativno u njoj izobilna. (nastavak na 4. strani)

O TI KONGO

I
O ti Kongo, o moćna, o divna reko, koju su stari ove Afrike obožavali, ti, koja velikodušno i tajanstveno tečeš pod velikim, užarenim i sjajnim nebom, o besmrtni, moćni Kongo, daj nam čistu mudrost!

Ti, naš nezamenljivi, pravi, uzvišeni idole, kome u sjaju naše sujetne duše dolaze, ti, od koga beži strašna smrt, ti, koji ne poznaješ ono što mi ljudi zovemo brigom, o besmrtni, moćni Kongo, daj nam čistu mudrost!

Ti reko, koju poštuju gore Ubangi i Šari, dole Ogova i Ngouini, ovde Nianci, ti tajni čuvar naših šuma i stepa, o besmrtni, moćni Kongo, daj nam čistu mudrost!

Ti znaš broj naših podzemnih blaga, ti, koji doživljavaš naše rođenje i vidiš kako rastemo, koji znaš prokleti dan naše smrti, o besmrtni, moćni Kongo, daj nam čistu mudrost!

O ti Kongo, najmilostiviji od svih naših reka, stalni tešitelju parija i naših udovica, o besmrtni, moćni Kongo, daj nam čistu mudrost!

II
O ti sablasni, božanstveni Kongo, ti koji nikad sebi sličnog pod ovim našim vrelin nebom [nećeš imati,

ti koji me čuješ a ni čas ne zastaješ, ti koji se pretvaraš, ali uzaludno, da si neosetljiv prema [našim bolima, poslušaj našu misambu. Vreme je da uzmeš mač i prognas neznanje, tu strašnu kćer vandalskih bogova, koja nas mučila i držala vekovima u svojoj užasnoj noći. O ti velika reko, vreme je da nas oslobodiš potmulog mrtvila svojom svemogućom čarolijom, da tvoje kraljevstvo, daleko od bolova i muka, većno živi u najvećoj mudrosti i moćnom sjaju.

MOLBA ČAROBNJAKU

Šta ću na ovoj zemlji, uzmi, ako hoćeš, sve što imam, ali ostavi mi moje ruke, uzmi moj imetak, ostavi moje ruke, moje jake ruke, moje radne ruke. Šta ću na ovoj zemlji, ako mi uzmeš moje ruke, pojasa mog života. Oči moje vide, noge me vode, srce nadahnjuje, a moje ruke rade.

Uzmi mi sve što imam, ali ostavi moje ruke, moje zdrave ruke, moje ruke koje me hrane. Na svetu ništa ne bih mogao da radim, ako odsečeš moje ruke, život mog života. Moja glava misli, moje uši čuju, srce naredjuje, a moje ruke rade.

Uzmi mi sve što imam, ali ostavi moje ruke, moje slobodne ruke, moje seljačke ruke. Moja porodica bi pomrla od gladi, ako ukrađeš moje ruke, sponu mog života. Moj jezik govori, moj nos oseća mirise, srce nalaze, a moje ruke delaju.

Uzmi mi sve što imam, ali ostavi moje ruke, moje snažne ruke, moje radne ruke. Ja ne bih ništa bio među ljudima, ako mi spališ moje ruke, život mog života. Moja usta jedu, moj stomak prima, srce zapoveda, a ruke održavaju život.

Dan i noć, čarobnjače, mislim da ćeš doći da mi odsečeš ove radne ruke, moje ruke koje me hrane. Dan i noć, čarobnjače, opčinjavaš tvoga kumira da uzme snagu mojim rukama, stubu mog života. Čarobnjače, o čarobnjače, idi, uzmi sav moj imetak, uzmi sve, sve, ali ostavi moje verne ruke.

Čarobnjače, uzmi, ako hoćeš, sve što imam, ali ostavi mi moje ruke. Ti si poveo moje roditelje i želiš povrh toga da dobiješ moje ruke, čitav moj život, moju snagu, moje zdravlje, moj mir, moj san, izvor mog imetka, na kojem mi tako zavidiš.

Idi čarobnjače, idi sa svim što imam, sve ti dajem, ali ne pokušaj da mi uzmeš moje ruke, moje ruke koje su stvorile sve što imam, moje ruke koje su tako dragocene, koje mi nadoknađuju oca i majku. Da, ostavi moje ruke, ah, ništa, samo moje ruke.

Sa nemačkog preveo Tomislav BEKIC

Pesme koje objavljujemo pronašao je u Kongu R. Italiander i publikovao u nemačkom časopisu „Sinn und Form“. Autori su nepoznati.